

Ukrayna neşriyatından:

AHISKA TÜRKLERİ ÜZERİNE BİR KİTAP*

■ Orhan URAVELLİ

Ukraynalı sosyolog ve göç konuları araştırmacısı Yelena Anatolyevna Malinovskaya'nın Ahıskalılar hakkında etnografya ve sosyoloji ağırlıklı çalışmasının 2006'da kitap halinde yayınlandığını tesadüfen öğrendik ve internet sayesinde kitabı inceleme fırsatı bulduk.

Bilindiği gibi, Ahıskalılar Ukrayna'ya 1989 Fergana olaylarından sonra gelip yerleşmişlerdir. Genel olarak Donetsk, Nikolayev ve Herson vilâyetlerine bağlı ilçelerde yaşamaktadırlar. Bunların hepsi Özbekistan'dan gelmiştir. Tahmini mevcudu 10 bin kişi.

Söz konusu kitapta, önce Ahıska Türklerinin genel nüfusundan bahseden Y. Malinovskaya, 270-335 bin arasında değişen bir rakam veriyor; Uluslararası Vatan Cemiyeti verilerine göre hesaplama yaptığını belirtiyor. Son on yıldan beri bu Cemiyetin Ahıskalılarla ilgili ne bilgisi ne de fikri olmadığını bildiğimiz için bunların değişik kaynaklardan elde edilen bölük pörçük istatistiklere dayandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda güvenilir rakamlar bulmak zordur. Halkın değişik ülkelere dağılmış olması, bu ülkelerde Ahıskalılarla ilgili ciddi araştırmalar yapılamaması, resmî makamların ilgisizliği ve 'araştırmacıların' üstünkörü rakamlar uydurmaları, birçok yazarın kontrol etmeden ve karşılaştırma yapmadan ilk kaynağı bilinmeyen daha önceki ve eski istatistik verilerini tekrar etmesi, bizi tutarsız tablolarla karşı karşıya getirmektedir.

Malinovskaya, Azerbaycan'da 90-110 bin Ahıskalı oturduğunu belirtiyor (s. 31-32). Hâlbuki daha sonra genel tabloda (s. 210-211) bu rakam 2005 yılı itibarıyla 50 bin olarak belirtilmiştir. Türkiye'deki Ahıskalı sayısı 25 bin olarak verilmiş ama tabloda 35 bin rakamını görüyoruz. Üstelik yazara göre bunlar çok eskiden beri göç edenleri de kapsamaktadır. Ne var ki Türkiye'deki Ahıska kökenli Türklerin sayısını belirlemek için ne altyapı ne de net bir metot var. 1829'dan başlayan göç hâlâ devam etmektedir.

Yazar, nüfusun ülkelere göre dağılımını şöyle göstermiştir: Kazakistan: 150 bin (Almatı vilâyeti: 45 bin, Güney Kazakistan vilâyeti: 40 bin, Cambul vilâyeti: 36 bin, Kızılorda vilâyeti: 10 bin); Rusya Federasyonu: 50-70 bin (Kuzey Kafkasya: 50-60 bin, Krasnodar vilâyeti: 15 bin, Stavropol vilâyeti 6,5-7 bin, merkezî bölgeler: 14 bin); Özbekistan: 15-30 bin; Azerbaycan: 50 bin, Kırgızistan: 50-70 bin; Ukrayna: 10 bin; Gürcistan: 643 kişi.

Ukrayna hariç, bu rakamlar oldukça afakî olduğundan ayrıntılar üzerinde durmaya ve tartışmaya gerek yok. Meselâ Özbekistan'ın Sırderya vilâyetinde 15-20 bin veya Antalya'da 4 bin Ahıskalı oturduğunu iddia etmek gerçekten afakîdir.

Malinovskaya, kitabın 1. Bölümünde Ahıskalı Türklerin etnik kökeni, 1944 sürgünü, vatana dönüş mücadelesi, Özbekistan'daki 1989-90 olayları, halen Ahıskalıların buldukları ülkelerdeki durumu (Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, ABD vb.) gibi konuları ele almıştır. Daha sonra Gürcistan makamlarının konuyla ilgili tutumu, Tiflis'in 'ipe un serme' politikası ve uluslararası kuruluşların girişimlerini anlatmıştır.

Aslında tarih tuzağına düşen diğer artırmacılar gibi Malinovskaya da uzmanı olmadığı Osmanlı tarihi, Gürcistan ve Kafkasya tarihi, Sovyet-Türk ilişkileri gibi konulara girmeseydi bizce daha isabetli olurdu. Bu yüzden Ukrayna'daki Ahıskalılarla doğrudan bağlantısı olmayan hususlarda başka kaynaklardan alınmış yüzeysel bilgiler ve yorumları ele almak istemiyoruz.

2. Bölümde bizzat saha araştırmalarına dayalı inceleme yapıldığı ve somut olarak Ukrayna'daki Ahıskalılar ele alındığı için yazar, çok daha değerli ve ilginç sonuçlara ulaşmıştır. Bu kısımda halkın dağılımı, nüfus hareketleri ve demografik yapısıyla birlikte istihdam, gelir kaynakları, eğitim durumu, sosyal güvenlik, sağlık hizmetlerinden yararlanma, siyasî eğilimler, etnik ve toplumsal bilinç, aile yapısı, yerli halkla ilişkiler, sosyo-ekonomik ve kültürel entegrasyon hususları, din, örf ve âdetler gibi konular objektif ve seviyeli şekilde incelenmiştir. Malinovskaya, Ukrayna'da oturan Ahıskalılarla yapılan görüşmeler (Ahıskalı 30 kişi ve yerli 17 kişi) ve anket araştırmalarıyla çok ilginç verilere ulaşabilmiştir. Saha araştırması sırasında sorulan sorular genellikle şu meseleleri kapsamaktadır: Ahıskalıların oturdukları ülkeye yaklaşımları, Gürcistan'a dönüş, Türkiye'ye veya Amerika'ya göç, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'da kalıp yaşamayı sürdürme, geleceğe yönelik beklentiler, dağınıklığın ve akrabalarla ilişkilerin zorlukları, sosyal refah, milliyet bilinci vb. Bu bağlamda, yaşanan iki sürgün, şimdiki belirsizlik ve dağınıklık, örgütlenme ve dayanışma meseleleri, toplumdan soyutlanma ve kendi içine kapanma problemleri Ahıskalıların gurbet kompleksi bağlamında mağdur olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Ahıskalılar her yerde vardılar ama sosyal, siyasî ve kültürel açıdan hiçbir yerde yoklar. Meselâ Ahıskalı gazeteci, bakan, bakan vekili, milletvekili, vali vb. tespit edilmemiştir.

Bu çalışmada bilhassa vatan kavramı üzerinden halkın bilincini ve görüşlerini yansıtan araştırma dikkat çekmektedir. Görüşü alınanların çoğu için Ahıska, bilinen ve yaşanmış hatıra değildir ve artık manevî bir değere dönüşmüştür. Ahıska'yı hatırlayanların çoğu artık hayatta olmadığından vatan kavramı, aynı zamanda ortak kader, hafıza ve bilincin sembolü hâline gelmiştir. Kaybedilmiş topraklar, Ahıska ve vatan, her tarafa serpilmiş halkın manevî birliğinin diğer bir adıdır. Sovyet rejimi, yaşlılara göre huzur, istikrar ve nispeten refah sağlıyordu; insanların güvenceleri ve işi vardı. Cevaplara bakılırsa sürgünün suçlusu Stalin, Beria ve diğer yöneticilerdir. Ahıskalılar genel olarak rejimi, ideolojiyi veya totaliter siyasî yapıyı yargılamıyorlar.

Gürcistan konusuna gelince, genel olarak Kafkasya'daki gerginlik ortamı, Gürcü şovenliği, ekonomik gerilik, dönecek halkı Gürcistan'ın farklı yerlerine dağıtma ve gürcüleştirme plânları, Türk ve Müslümanlara karşı önyargılar, görüş bildirenleri tedirgin etmektedir.

Yazar, eğitim sorunlarından bahsederken özellikle dil konusunu ele alıyor ve yaşlı kuşağın kısmen Rusça bildiği hâlde genç kuşağın Ukraynaca öğrenmek zorunda kaldığını kaydediyor. Çoğu köylerde olmak üzere Ukrayna'da oturan Ahıskalılar arasında nüfus artışı yerlilere göre iki misli fazladır. Dolayısıyla çocuk yaştakilerin yaşlı nüfusa göre oranı Ukraynalılardan çok yüksektir. Yerlilerle evlenmiyorlar ve başka ülkelerdeki akraba ve tanıdık ailelerle evlilik ilişkileri kuruyorlar. Öte yandan Ahıskalı kadın nüfusun eğitim düzeyi, yerli halka göre epeyce düşüktür. Ayrıca göçmen Ahıskalıların bölgedeki başlıca meşguliyeti, sebzeçilik ve kısmen hayvancılıktır. Refah seviyeleri yerli halka göre çok da farklı değildir, fakat hayat tarzı, aile dayanışması, büyüklere ve yaşlılara karşı sorumluluk, onları daha çok çalışmaya sevk ediyor. Din konusunda göçmenlerin ciddi problemi yoktur; cami olarak özel hazırlanmış, minaresiz evleri kullanıyorlar. Ezan okunmuyor; imam olmadığı için yaşlılardan seçilen biri namaz kıldırıyor ve ibadetleri yönetiyor. Söz konusu köylerdeki Ortodoks mezarlıklarının bir kısmı Türkler için ayrılmıştır.

Kitabın ekler kısmında 2001 yılı Ukrayna genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Ahıskalılar hakkında istatistikler, Ahıskalılara dair demografik veriler yer almaktadır. Ayrıca sürgün kararname, sonraki dönemlere ait resmî belgeler, Fergana olaylarıyla ilgili vesikalar, Ahıska Türklerinin

buldukları ülkelerin resmî kararları ve diğer belgelerin de ilâve edilmiş olması ve fotoğraflar, kitabın kaynak değerini artırmıştır. Açık konuşmak gerekirse, bizim üniversitelerde bugüne kadar bu seviyede araştırma yapılmamıştır.

Olaylarıyla ilgili vesikalar, Ahıska Türklerinin buldukları ülkelerin resmî kararları ve diğer belgelerin de ilâve edilmiş olması ve fotoğraflar, kitabın kaynak değerini artırmıştır. Açık konuşmak gerekirse, bizim üniversitelerde bugüne kadar bu seviyede araştırma yapılmamıştır.

Yurtdışında Ahıskalılar hakkında yapılan araştırmaları takip etmek, yabancı dillerdeki yayınları tahlil etmek elbette ki akademisyenlerimizin görevidir. Ne yazık ki birçok alanda olduğu gibi bu konuda da gelişmemiş ülkede aydınların da gelişmemiş olduğu görülmektedir. Böyle giderse, Ahıska konusunda bile İngilizce kaynaklar kullanılacak ❁

*Y. A. Malinovskaya, *Türki-Mesketintsi v Ukraine: Etnosociologičeskij očerk*, Kiev, Geneza Yayınevi, 2006, 320 s.- *Ukrayna'daki Ahıskalı Türkler: Etnik ve Sosyolojik Etütler*, <http://demoscope.ru/weekly/2006/0269/biblio04.php>